

Yasallık ve Meşruluk Ölçütleri Açısından AKP

Coşkun SAN *

SORUNSAK

Özünde bir hukuk kavramı olan *yasallık* ile gene özünde bir siyaset kavramı olan *meşruluk*, toplumsal gerçeklikte kimi zaman çatışan kimi zaman örtüşen süreçler içinde karşımıza çıkarlar. İşte bu özellikleri nedeniyle yasallık ve meşruluk sıklıkla birbirleriyle karıştırılır. Bilgi eksikliğinden kaynaklanacak olursa, bu durumu düzeltmek olanaklı olsa da, söz konusu kavram ve süreçleri bilinçli bir biçimde karıştıran art niyetli kişilerle baş etmek, hiç te kolay değildir.

Gerçekten de *yasallık*, en basit tanımıyla yasaların sözüne ve özüne uygunluk, anlamına gelmekte ve kural olarak söz konusu uygunluğun yargı yoluyla denetlenmesi önemli bir sorun yaratmamaktadır. Buna karşılık *meşruluk*, saptanması oldukça zor, belli zaman dilimleri içinde sürekli değişebilen bir kavramdır. Çünkü *meşruluk*, herhangi bir olgu, olay, durum ya da davranışın, toplumda yaygın bir biçimde yerinde, doğru ve haklı bulunması anlamına gelmektedir ve bu yaygın kanının kısa, orta ya da uzun erimde değişmesi kaçınılmazdır.

“Bu anlamdaki meşruluk, yasalara *uygun* olabileceği gibi *aykırı* da olabilir. Söz gelimi, ceza hukuku açısından kanıtlanması olanaklı koşullar altında öz savunma amacıyla adam öldürmek, *yasalara ve meşruluğa aykırı* değildir. Buna karşılık

* Prof. Dr., A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi emekli öğretim üyesi

kan gütmenin bir toplumsal değer olarak varlığını sürdürdüğü toplumlarda ya da toplumsal kesimlerde bu amaçla adam öldürmek meşru olmakla birlikte *yasal değildir*. Bir başka açıdan yasalara uygun bir biçimde seçimleri kazanan bir siyasal partinin, yasaları açıkça ihlal etmemekle birlikte, bir toplumun siyasal değerlerine sürekli aykırı uygulamalarda bulunarak toplumun gözündeki *meşruluğunu* yitirmesi de olanaklıdır¹.

Görüldüğü gibi demokratikliğin ölçülebilmesinde her şeye karşın temel önemdeki bu iki kavramın işlemsel kılınabilmesi için, yeniden irdelenmesi ve böylece güncelleştirilmesi zorunlu olmaktadır.

1-YASALLIK

Her türlü eylem ve işlemin yasalara uygun olması zorunluluğu, iktidar gücünü yani otoriteyi kullanan öznelerin keyfi davranışlarını önlemek, başka bir deyişle, iktidar gücünü sınırlandırmak amacıyla getirilmiştir. Ancak iktidar gücünün bu yolla sınırlandırılması, her yerde aynı zamanda gerçekleşemediği gibi, aynı başarı düzeyini de yakalayamamıştır. Bugün bile bu sınırlamaların var olduğu görece demokratik rejimlerde kimi eksiklikler hala giderilememiştir.

a-Yazılı Hukuk

Ünlü bir Lâtin özdeyişine göre, nerede toplum varsa, orada mutlaka hukuk ta vardır (ubi societas, ibi ius)². Yazının bulunuşundan önce ve uzun zamanlar sonrasında pozitif hukuk (uygulanan hukuk) kimi ferman ve yasaların varlığına karşın, daha çok gelenek hukuku olarak karşımıza çıkar.

Ne var ki, aydınlanma çağını izleyen yıllarda hukuk, önce dinsel öğelerden ve etkilerden büyük ölçüde temizlenerek *laik* bir temele oturtulmuş, sonra da kurallar aşama sırası (hiyerarşisi) oluşturularak, bireysel hak ve özgürlükler güvence altına alınmaya çalışılmış, böylece yazılı hukuk yaygınlaşmaya başlamıştır.

Laiklik düşüncesi daha eski dönemlere kadar geri gitmekle birlikte, ancak aydınlanma devriminden sonraki yıllarda “halk egemenliği” temeline dayalı modern ulus-devlet ortaya çıktıktan sonra, uygulama alanı bulabilmiştir. Gerçekten de bu döneme dek, her yerde “tanrı egemenliği” ne dayalı “tanrı devleti” vardı. Tanrı devletindeki insanlar *kul*, toplum *ümmet*, devlet ve yasalar ise *kutsaldı*. Modern

¹ Coşkun San, “*Meşruluk*”, Kamu Yönetimi Sözlüğü, 1998 Ankara, s.169 -170. Buraya kadarki alıntıdan da anlaşılacağı gibi meşruluk duruma ve zamana göre değişebilen bir ölçüttür ve özellikle siyasal amaçlarla kötüye kullanılmaya çok elverişlidir.

² Adnan Güriz, *Hukuk Başlangıcı*, 1992 Ankara, s.1

ulus-devletine gelince burada insanlar *birey*, toplum *halk* ya da *ulus*, devlet ve yasalar, hukuka uygun olmak koşuluyla değişikliklere uğrayabilecek kurallar bütünü niteliğini kazanırlar.

“Görüldüğü gibi *laiklik ilkesi*, bir yandan halk egemenliği olmaksızın düşünülemeyecek olan demokratik rejimin ve hukuk devleti ilkesinin, öte yandan devlete rağmen devlete karşı ileri sürülebilecek tüm hak ve özgürlüklerin *kilit taşı* konumundadır. İşte bu nedenle, laiklik ilkesi ortadan kaldırıldığı ya da farklı tanımlarla büyük ölçüde etkisiz hale getirildiği takdirde, demokratik hukuk devletinin çökmesi ve tüm haklarla özgürlüklerin bu çöküntü altında kalması kaçınılmazdır”³.

Çağdaş hukukun en önemli ilk özelliği, onun *laik* bir temele oturması, ikincisi ise, yazılı hukuk kurallarının bir aşama sırasına konmasıdır. Çünkü aydınlanma dönemi öncesinde, yazılı hukuk kurallarının, günümüzde olduğu gibi anayasa, yasa, yasa gücünde kararname, tüzük ve yönetmelik sırasıyla birbirine aykırı olmamaları söz konusu değildi⁴. Hele usulüne uygun olarak yürürlüğe konmuş olan uluslararası antlaşmaların yasaların üstünde hatta bazı durumlarda anayasanın üstünde sayılması, akla bile gelemezdi.

Aydınlanma öncesi dönemde, tıpkı ülkemizde ilk anayasalar yürürlüğe girinceye ve özellikle yasaların anayasaya uygunluğu denetleninceye dek olduğu gibi, “yok yasa yap yasa” kaba mantığı ve uygulaması geçerliydi. Daha açık bir deyişle, otorite gücünün keyfilliğini sınırlamak amacıyla ortaya çıkan hukuk kurallarını yazılı hale getirme çabasının olumlu sonuç vermesi bir yana *keyfilik* üstelik yasaya dayalı olarak büsbütün mutlaklık kazanmış oluyordu. Böylece söz konusu denetimsiz yasalar, *genellik* ve *nesnellik* nitelikleri hiçe sayılarak, kimilerine uygulanıyor, kimilerine uygulanmıyor, uygulandığı zaman da birilerine yasanın öngördüğü gibi, birilerine ise farklı bir biçimde uygulanıyordu.

b- Hukuk Devleti İlkesi

Çağdaş demokratik devletin ve bireysel haklarla özgürlüklerin en yaşamsal güvencesini oluşturan hukuk devleti ilkesi, başka bir deyişle, devletin her eylem ile işleminin hukuka uygunluğunun denetlenebilmesi, ancak kurallar aşama sırası oluşturularak gerçekleşebilirdi. Böylece yasaların anayasaya uygunluğu, anayasa mahkemeleri ya da bu yetkiyle donatılmış organlarca; tüzük ve yönetmeliklerin yasa ve anayasaya uygunluğu yönetsel yargı yerlerince hatta mahkemelerin kararları bile üst yargı organlarınca denetlenmeye başlamıştır. Kuşkusuz bu durum, devlet

³ Bozkurt San, Ömer Coşkun, “*Laik Devlet*”, Kamu Yönetimi Sözlüğü 1998 Ankara , s.157

⁴ Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, 1975 Ankara, s.49 v.d

organlarının herhangi bir eylem ya da işleminden zarar gören gerçek ve tüzel kişilerin haklarını aramalarını olanaklı kılmaktadır ama eğer toplumun demokratik siyasal kültürü henüz emekleme döneminde ise, çeşitli kötüye kullanma yöntemleri de bulunabilecektir. Daha açık bir deyişle, hiçbir hukuksal kural, kurum ve önlem, kötü niyeti sonsuza kadar engelleyemez. Demek ki, hukuk devleti ilkesinin tam olarak işleyebilmesi için yalnızca hukuksal düzenlemeler değil, hukuk devleti ilkesine içten bağlılık ta gereklidir.

Gerçekten de, demokratik hukuk devletine saygılı olmayan iktidarlar döneminde, bilerek anayasaya aykırı yasalar çıkarılmakta, anayasa mahkemesi kararlarının geriye yürümezliği ilkesi kötüye kullanılarak, yasanın iptaline kadar geçen süre içinde istenen sonuçlar, hukuka, ahlaka ve *meşruluğa* aykırı bir biçimde elde edilmektedir. Daha da kötüsü, anayasaya aykırılık gerekçesi ile iptal edilmiş yasaya çok benzer bir yasa çıkarılarak anayasal ilkelerin bağlayıcılığı hiçe sayılmakta, bir tür *yasaya karşı hile* ve *sivil darbe* gerçekleştirilmektedir. Bir başka anayasa ihlali ise, yönetsel yargı yerleri kararlarının hiç uygulanmaması ya da uygulanmakla birlikte, hemen ertesinde aynı ya da benzer işlem kurularak kararın etkisiz hale getirilmesidir⁵.

c- Anayasaya aykırı anayasa normları sorunu

İkinci dünya savaşından sonra Alman hukukçu Otto BACHOF tarafından ortaya atılan bu kavram büyük ölçüde Nazi dönemindeki uygulamalara bir tepki ve benzeri kötüye kullanmaları önleme amacını taşımaktadır. Söz konusu orta boy kuramın başlıca dayanağı, çağdaş hukukun da temeli olan kurallar aşama sırası kavramıdır. Nasıl ki, tüzük ve yönetmeliklerin yasaya, yasaların ise anayasaya, ayrıca anayasaların usulüne uygun olarak onaylanmış uluslararası antlaşmalara aykırı olmaması zorunluysa, bu kurama göre aynı biçimde anayasa maddelerinin de üstün hukuk kurallarına aykırı olmaması gerekmektedir. Söz konusu üstün hukuk kurallarının anayasada yazılı olarak yer almaları da gerekli değildir. Çünkü üstün hukuk kuralları ile uyuşmayan maddelerin gerek anayasa yapılırken ama özellikle de anayasa değişikliği yoluyla sonradan “anayasaya aykırı anayasa normları” olarak ortaya çıkmaları olanaklıdır.

Ülkemizde 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra ve sözde Avrupa Birliğine giriş için yapılan değişiklikler, bu tür anayasaya aykırı anayasa normlarının üremesine en canlı örnekler olarak gösterilebilir. Üstün hukuk kurallarına aykırılık nedeni ile beliren anayasaya aykırı anayasa normlarına verilebilecek en güzel örnek ise, 12 Eylül askeri darbesinden sonra yürürlüğe sokulan 1982 tarihli Anayasadır.

⁵ Coşkun San, “Anayasa Kültürü ile Hukuk ve Demokrasi Kültürü İlişkisi”, Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, 2001 Ankara, s. 80.

d- Ara Değerlendirmesi

Ülkemizde çağdaş hukuk 1840'lardan itibaren özellikle ceza, idare ve ticaret hukuku alanlarında, ayrıca yargı örgütlenmelerinde (Danıştay, Nizamiye

Mahkemeleri) yerleşmeye başlamış olmakla birlikte, tüm bu yenileşmeler belli bir temel yaklaşım olmaksızın gerçekleştirilmiştir. Başka bir deyişle modern hukukun aktarımı (resepsiyonu) belli bir bütünlük gözetilmeksizin, perakende bir biçimde yürütülmüştür. Oysa bir ülkenin pozitif hukukunun mutlaka belli bir yaklaşım ve kesinlikle bir bütünlük içinde ele alınıp düzenlenmesi gereklidir⁶.

“Yok yasa yap yasa” ilkesi yalnızca Tanzimat sonrası dönemde değil, ne yazık ki, Demokrat Partinin son dönemlerinde, askeri darbeler sonrasında, Turgut ÖZAL'lı yıllarda ve “avromani”⁷ salgınının yayıldığı üçüncü milenyum başında doruk noktasına ulaşmıştır. Türk Hukuk sistemi, Avrupa Birliğinden esen rüzgârlar yönünde çıkarılan yasalar ve özellikle yasa değişiklikleri aracılığı ile paramparça edilmiştir. Daha önceki dönemlerde ve 2002 yılından sonra çıkarılan adi suçlarla mali suçların affına ilişkin yasalar, hukuka, ahlaka ve meşruluğa karşı ağır ihlaller içermektedir. Bu yolla yazılı hukuk, yer yer genellik ve nesnellik niteliğini yitirmiş, kimilerine bazen uygulanıp bazen uygulanmayan, kimilerine ise farklı uygulanan bir *ayrımcılık* aracı haline dönüştürülmüştür.

Görüldüğü gibi yasallık (legalité) ilkesi yalnızca çağdaş hukukun değil, aynı zamanda *demokrasinin* de olmazsa olmaz koşuludur. “Hukuksuz Demokrasi” deyişiyle anlatılmak istenen tam da budur ve bir ülkede anayasanın, birçok yasa, tüzük ile yönetmeliğin hatta denetim yapan yargı organlarının bulunması, o ülkenin çağdaş bir hukuk devleti olduğu anlamına gelmez. Çünkü asıl önemli olan kimi kural ve kurumların varlığı değil, onların sosyo-politik gerçeklikte nasıl işledikleri yani uygulamadır. Daha açık bir deyişle günümüzde insanlığın yüz karası sayılan “işkence” ile “linç”, tüm anayasal ve yasalar ile yaptırımlara karşın varlıklarını sürdürüyorlarsa, gözaltında ya da camide insanlar kendilerini, kafalarını taşlara vura vura öldürüyorlarsa, o ülkede ne hukuk ne de demokrasi vardır.

2- MEŞRULUK

Daha önce de değinildiği gibi, yasallık nesnel nitelik taşıdığı ve yargı denetimiyle

⁶ Coşkun San, “Sozialer und politischer Wandel in der Türkei”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, cilt 3, sayı 2, 2004 Ankara, s. 39 v.d.

⁷ Avromani tüm diğer mani'ler gibi psikolojik bir yetersizlik duygu ve inancının sonucu olarak ortaya çıkan bir saplantıdır. Gerçekten de avromaninin “biz adam olmayız” ya da “biz kendimizi yönetemeyiz” gibi bir aşağılık duygusu nedeni ile kendini gösterdiği söylenebilir.

geçerliliği sağlanabileceği halde, meşruluk (légitimité)⁸ kamuoyunun akılcı olmaktan çok duygusal tepkileri sonucunda, kısa sürelerde bile değişikliklere uğrayabilir. Söz gelimi, usulüne uygun olarak yapılan seçimler aracılığıyla ve büyük bir çoğunlukla iktidara geçen bir siyasal parti, eylemleri nedeniyle belli bir süre geçince, yurttaşlar gözündeki siyasal meşruluğunu yitirebilir. Buradaki süre, uzunca bir zaman dilimini kapsayabileceği gibi, iktidarın ağır bir ihlali sonucunda kısa bir zaman sonra da dolabilir. Söz konusu ihlal devletin ve /veya anayasanın “temel norm” unun dikkate alınmaması, daha da vahimi bir tür “sivil darbe” yoluyla ortadan kaldırılmasına yönelik sürekli ve sistemli eylemlerin birbirini izlemesiyle oluşabilir⁹.

İşte bu nedenle, siyasal partiler bir kez seçim kazanmakla izleyen seçim tarihine dek meşruluklarının da tükenmez bir biçimde sürmeyeceğinin bilincinde olmak zorundadırlar. Hem başka ülkelerin hem de ülkemizin tarihi, sivil darbelerden sonra gelen ihtilallerin ya da askeri darbelerin örnekleriyle doludur.

a- Siyasal otoritenin en önemli temeli olarak meşruluk

Meşruluk siyasal iktidarın (otoritenin) yaşamsal temelini oluşturduğuna göre acaba bu kavramın somutlaştırılmasını sağlayacak ölçütler var mıdır? Kapani'ye göre¹⁰ “aslında tek, mutlak evrensel geçerliliği olan bir meşruluk anlayışı ya da ölçüsü yoktur.”

Bu nedenle belli bir zaman diliminde belli bir yerde, toplumu oluşturan yurttaşlarca, “meşru” sayılan iktidarın, siyasal meşruluğa sahip olduğunu söylemekten başka çare yoktur.

Meşruluk yalnızca demokratik ya da sözde demokratik iktidarların değil, bütüncül rejimlerin ve diktatörlüklerin de dayanmak zorunda oldukları bir temeldir. Çünkü yönetilenler (yurttaşlar) ne türde olursa olsun, kendilerini yöneten iktidarın meşruluğuna inanmıyorlarsa, söz konusu iktidarın çıkardığı yasalara, verdiği emirlere, aldığı önlemlere v.b. uymakta gönüllü olmayacak hatta karşı çıkacaklardır. Bu ise, siyasal iktidarı sarsacak, iktidarın etkilerini azaltacak ve alınan kimi zorlayıcı önlemler sarmalı ülkenin yönetilmesini giderek olanaksız hale getirecektir.

Burada hemen anımsatmak gerekir ki, nasıl bir yasal iktidar zaman içerisinde meşruluğunu yitirebilirse, yasal olmayan yollarla başa geçen bir iktidarın da

⁸ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 1975 Ankara ,s.43 v.d.

⁹ 1923 yılında İtalya'da Faşist Parti, 1933'te Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti seçimleri kazanarak iktidarı ele geçirmiş ve yürürlükteki anayasaların sözü ile özüne aykırı eylem ve işlemleri ile sivil darbe gerçekleştirerek, meşruluklarını yitirmişlerdir.

¹⁰ Kapani, a.g.e. , s.57

eylemleriyle yurttaş gözünde meşruluk kazanması olanaklıdır. Ne var ki, bu yolla kazanılan meşruluk siyasal iktidarın yasal olmadığı gerçeğini kesinlikle değiştiremez.

b-Meşruluk türleri

Kuşkusuz çeşitli ideolojilere göre birçok meşruluk türü kurgulamak olanaklıdır. Ancak burada, tarihsel açıdan çoklukla görülen iki meşruluk türü üzerinde durulması yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi, devlete benzer oluşumlarla antik çağ ve ortaçağda karşımıza çıkan “tanrı egemenliği” ne dayalı meşruluk anlayışı ve uygulamasıdır. Başka bir deyişle bu meşruluk anlayışında iktidar gücü tanrıya dayandırılır ve yönetenler tüm eylem ve işlemlerini tanrı adına gerçekleştirdiklerini ileri sürerler. Yönetilenler sözde tanrı yasaları ve buyrukları ile karşı karşıya bırakıldıkları için, bunlara direnmek tanrıya başkaldırmakla eş değerli hale gelir. İşte insanlık bu sayede binlerce yıl baskıcı bir biçimde yönetilmiş ve tanrıya karşı gelmek korkusuyla, her hangi bir tepki gösterememiştir. Ne var ki, tanrı egemenliği temelli bir iktidar gücünü, dayanılmaz bir baskı ve zulüm aracı haline getiren tiranlar, tanrı buyruklarını kötüye kullandıkları gerekçesiyle, yaptırımlarla karşılaşmışlardır. Söz konusu yaptırım, “zalimin öldürülmesine” ne kadar varmış ve başlıca M.S. 8-9 y.y. da Hıristiyan toplumlarda görülen bu akım daha sonraları ortaya çıkan “baskıya karşı direnme”nin de temelini oluşturmuştur¹¹.

Bu bağlamdaki ikinci önemli meşruluk türü bir öncekinin tam karşısında yer alan ve halk egemenliğine dayanan siyasal meşruluktur. İlk kez Büyük Fransız İhtilali ile yürürlüğe giren halk egemenliğine dayalı meşruluk tipi, kısa süre içinde tüm dünyada başat otorite türü haline gelmiştir. Bugün seçim bile uygulamayan aşiret devletleri dışında, salt tanrı egemenliğine dayanan yönetim kalmamıştır denebilir. İran’da bile seçim olduğu için bir tür karma meşruluk tipinin geçerli olduğu ve aslında tanrıya ait egemenliğin halk eliyle kullanıldığı ileri sürülebilir. Bu egemenlik tipinin en önemli sonuçlarından biri de, “tanrı devleti” karşısına “ulus devleti” koymuş olmasıdır. Esasen başka türlü de düşünülemezdi; çünkü eğer egemenlik halkın (ulusun) ise, o zaman devletin de ulusun devleti olması kaçınılmaz mantıksal bir sonuçtur.

c-Yurttaşlar ve meşruluk

Ulus (halk) oluşturanlar ise, devlete yurttaşlık bağıyla bağlı olan bireylerdir. Söz konusu bireylerin aynı *etnik* kökenden gelmeleri, aynı *dine* inanmaları ve aynı *ana* dili kullanmaları gerekmemektedir. Bu nitelikteki bireylerin bir arada yaşama

¹¹ Coşkun San, “Sosyo-politik Açıdan Baskıya Karşı Direnme” *Yönetim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1-2, 1979 Ankara, s. 151-172.

isteği ve ülküsü etrafında birleşmiş olmaları yeterlidir. Başka bir deyişle, kimi art niyetli kişilerin gülünç bir biçimde ileri sürdükleri gibi, ulusçuluk (milliyetçilik) asla ırkçılık demek değildir. Çünkü *ırkçılık*, milliyetçilikle benzeşir izlenimini bıraksa da, asla milliyetçiliğin süperlatifi yani bu akımın abartılmış şekli değildir. Milliyetçilik (ulusçuluk) etnik ve dinsel inanç açısından türdeş olmayan bireylerin bir arada yaşama isteğine dayanırken, ırkçılık özellikle etnik açıdan belli bir ırkın başkalarıyla karışmamış saf ve türdeş bireylerine yönelmektedir.

Halk egemenliğine dayalı ulus-devletin ortaya çıkması, otorite (siyasal iktidar) için uyulması zorunlu en az üç ilkeyi beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi “Laiklik”, diğeri “Hukuk Devleti”, en sonuncusu ise “Demokratiklik” ilkeleridir. Laiklik (sekülerlik)¹², daha önce de belirtildiği gibi halk egemenliği olmaksızın düşünülemeyecek olan demokratik rejimin ve hukuk devleti ilkesinin, öte yandan devlete rağmen – devlete karşı ileri sürülebilecek tüm hak ve özgürlüklerin *kilit taşı* konumundadır.

Ulus-devletin, hukuk devleti ilkesi gibi, demokrasiyi de yaygınlaştırması zaman almıştır. Bugün bile demokrasinin ideale yakın bir biçimde gerçekleştirildiği bir ülke gösterebilmek olanaklı değildir. Bu nedenle, bir ülkede salt seçimlerin yapılıyor olması, o ülkede demokrasiye saygılı bir iktidarın iş başında bulunduğu anlamına gelmez. Çünkü asla unutmamak gerekir ki, bütüncül rejimler ve kimi diktatörlüklerde de zaman zaman seçim yapılmıştır ve bugün de yapılmaktadır. Öyleyse seçim ancak belli demokratik kural, kurum ve süreçlerle bir arada olduğu takdirde, demokratik bir nitelik taşır.

En sonunda, egemenliği kullanma hakkının tek sahibi olan yurttaşlara kendi adlarına iktidar gücünü kullananları denetlemeleri, yasallığa ve /veya meşruluğa aykırı davranmayı sürdürdükleri takdirde, asıl sahibi oldukları ulus egemenliğine dayalı iktidar gücünü geri almaları zorunludur. Vekâletin geri alınması, kuşkusuz yapıldığı takdirde seçim yoluyla olmalıdır. Aksi halde sivil itaatsizlikten ihtilale kadar her yol yasallığını ve / veya meşruluğunu yitirmiş bir iktidarın iş başından uzaklaştırılması için “meşru” hale gelecektir.

d- Ara değerlendirmesi

Halk egemenliğine dayalı bir siyasal rejimi, yeniden tanı egemenliği odaklı bir orta çağ devletine dönüştürme çabası ve bu amaca ulaşmak için ana- yasanın temel normunu kemirerek etkisiz hale getirme girişimi, her hangi bir iktidarın “meşruluk” dışına düşmesi için yeterli nedendir.

¹² Coşkun San, “Bir Toplumsal Süreç Olarak Laiklik, Eğitimde Laiklik”, 1991 Ankara, s. 194-199. Laiklik ile sekülerlik kavramları arasındaki fark için bkz.

Çünkü temel normun değiştirilmeye ya da etkisizleştirilmeye çalışılması demek, çağdaş devletin en önemli dayanakları olan laikliğin, hukuk devleti ilkesinin ve dolayısıyla demokratikliğin yok edilmesi demektir. Hele bu girişimler sonucunda, toplum iki paralel topluma ayrılıyor, aralarında hiçbir ortak nokta bırakılmayan, böylece bir arada yaşama isteği de tümüyle yok edilen bir yapı ortaya çıkıyorsa, bu durum tehlikeli bir toplumsal çözülmenin de habercisidir. Bir toplumun dinsel açıdan parçalanmasının, etnik açıdan bölünmesine oranla çok daha vahim sonuçlara gebe olduğu asla unutulmamalıdır¹³.

Öte yandan demokrasi, asla demokrasiyi ortadan kaldırmada bir araç (söz gelimi tramvay) olarak görülemez ve iktidar demokrasinin intihar etmesini isteyemez¹⁴.

3- SOSYOLOJİK VE POLİTİK AÇIDAN AKP

Adalet ve Kalkınma Partisinin lider kadrosu daha önce anayasal temelleri değiştirmeye ve bir şeriat devleti kurmaya kalkıştıkları gerekçesiyle anayasa mahkemesince kapatılan bir partiden devşirilmiş kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin o dönemdeki söylem ve eylemleriyle, değiştiklerini ya da geliştiklerini ileri sürdükleri AKP dönemindeki söylem ve eylemleri arasında temel farklılıkların olmadığı, iktidarda buldukları yaklaşık dört yıl içinde tüm açıklığıyla ortaya çıkmıştır. Eğer mutlaka bir fark aranacaksa, bu farkın daha çok yöntem ya da taktikte aranması gerekmektedir. Gerçekten de AKP'nin Anayasa mahkemesince kapatılan ve kapatma kararı Avrupa İnsan hakları mahkemesince yerinde bulunan diğer dinci partilerden bir ölçüde farklı olarak, yürüdüğü aynı yolda taktik molalar verdiği ileri sürülebilir.

a-Toplumsal sınıflar ve siyasal partiler

Günümüzdeki modern siyasal partilerin öncülerine 18.y.y.'da İngiltere ve Fransa'da rastlandığı söylenebilir¹⁵. Özellikle Fransa'daki siyasal parti öncüleri tanrı devletini ortadan kaldırarak ulus-devletin kurulmasını gerçekleştirmiş ve böylece güç ve süreklilik kazanmışlardır. Söz konusu partilerin dayandıkları toplumsal kesime gelince, bu açık bir biçimde burjuva sınıfidır. Aralarındaki fark, burjuva partilerinin İngiltere'de evrim, Fransa'da ise devrim yoluyla ulus-devleti kurmuş olmalarıdır.

¹³ Coşkun San, "Türkiye'de Demokrasi ve İnsan Hakları Sorunları", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 53, No. 1-4, 1998 Ankara, s. 263 ve 272-273.

¹⁴ Coşkun San, Türkiye'de İnsan Hakları Çerçevesinde Kimi Güncel Sorunlar, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 49, Sayı 3-4, 1994 Ankara, s. 383.

¹⁵ Kapani, söz konusu siyasal oluşumların parlamento dışında bir örgütlenmenin bulunmaması nedeniyle daha çok gruplaşma ve hizip niteliği taşıdıkları görüşündedir. Kapani, a.g.e. , s.123

Oysa ülkemizde ulus-devlet, bilindiği gibi esasen mevcut olmayan burjuva sınıftan değil, asker ve bürokrat aydınlardan oluşan bir grupça kurulmuş, demokrasinin ancak burjuva sınıftan geliştirilip sürekli kılınabileceği düşünülerek, bu toplumsal sınıf yapay bir biçimde oluşturulmaya çalışılmıştır. Ne var ki, toplumsal sınıfların oluşumu için *bilinç ve eğitimin* varlığı ve belli bir *sürenin* geçmesi zorunludur. Ülkemizde bilinç ve eğitim eksikliği (yokluğu) nedeniyle, bir iki istisna bir yana bırakılacak olursa, ulusal bir burjuva gelişmemiştir. Böylece daha önce kurulan ulus-devlete sahip çıkacak, demokrasiyi çıkar liberalizmi ötesinde, hem özgürlük hem de EŞİTLİK ilkeleri bütünlüğü içinde koruyacak ve geliştirecek bir burjuva sınıfı oluşmamıştır¹⁶. Başlangıçtaki ilk kuşak Koç ve Demirağ aileleri gibi örnekler dışında, ortaya çıkan amorf kitle, ulusallık ve demokratiklik niteliği gelişmemiş bir oluşumdur.

İşte bu nedenle ülkemizde kurulan ve yakın bir gelecekte kurulacak olan siyasal partiler ne sınıf ne de kitle partileri nitelendiğindedirler. Daha ileri giderek Türkiye’de gerçek anlamında çağdaş siyasal partilerin bulunmadığını ileri sürmek olanaklıdır. Sosyoloji ve siyasal bilim açısından ülkemizde, adları siyasal parti olsa da, var olan oluşumların daha çok baskı ve çıkar gruplarına benzediğini söylemek gerekecektir. Eğer konuya bu bakış açısından yaklaşılabilecek olursa, Türkiye’deki sözde partilerin diğer ülkelerdeki çağdaş siyasal partilere neden benzemedikleri sanırım daha iyi anlaşılacaktır. Öte yandan ülkemizde çok sayıda parti benzeri oluşum bulunmakla birlikte, bunların nerdeyse birbirinin kopyası durumunda olması nedeniyle çoğulcu parti rejiminin varlığından söz etmek te tümüyle anlamını yitirmektedir.

b- AKP gerçek bir siyasal parti midir?

Ülkemizde geçerli Anayasa ve Yasalar açısından, AKP’nin diğerleri gibi yasal bir parti olduğu tartışma konusu bile yapılamaz. Ancak toplumsal sınıflar ve siyasal partiler içiçeliği gerçeğinden çıkıldığında, sosyoloji ve siyasal bilim bağlamında diğerleri gibi AKP’nin de çağdaş bir siyasal parti olduğunu savunmak olanaksız hale gelmektedir. Öncelikle AKP mevcut olmadığı için herhangi bir toplumsal sınıfa dayanmamaktadır. ABD ile IMF’nin izin verdiği ölçüler çerçevesinde, belli dinsel cemaatlerin ve çıkar gruplarının temsilcisi konumunda bulunmaktadır.

¹⁶ Burada toplumsal sınıfların oluşumları ve gelişimleri ile ilgili etraflı çözümler yapmak, amacı aşar. Ancak kısaca değinmek gerekirse, toplumsal sınıflar ile toplumsal tabakalar arasındaki en önemli fark, birincilerin mutlaka bilinç ve eğitim temelinde oturmaları zorunluluğudur. Oysa toplumsal tabakalar için böyle bir zorunluluk yoktur ve bu tabakalar gelir düzeyi ile yaşam tarzına bağlı olarak dıştan belirlenir. Bu bağlamda ülkemizde toplumsal sınıfların henüz bulunmadığı, görünen toplumsal farklılaşmanın tabakaları işaret ettiği altı birçok kez çizilerek söylenmelidir.

Başka bir deyişle, AKP dışındaki partiler hiç olmazsa temsil ettikleri çıkar grupları dışında kalan toplumsal tabakalara yönelik politikalar üretir gibi görünür ve yerine göre üretirken, AKP başta köylüleri, sonra esnafı, memurları ve dış sermayece küreselleştirilmiş¹⁷ gruplar dışında kalan tüm toplum kesimlerini engin bir cüretle karşısına alabilmektedir. Neredeyse ülke nüfusunun tamamına yakın bir kısmının karşı çıktığı kararları, gözü kara bir biçimde kararlaştırabilmektedir.

Tüm bu gerçeklerin ışığı altında, AKP'nin gerçek bir siyasal parti olarak adlandırılabilmesi son derece zor bir hale gelmektedir. AKP'nin toplumun çok küçük bir kesiminin (kimi dinsel cemaatler ve kimi büyük sermaye çevreleri) çıkarlarını, o da dış odakların izinleri ölçüsünde savunan, toplumun geri kalan büyük gövdesiyle kavgalı olan bir hizip şeklinde nitelenmesi, bilimsel açıdan daha yerinde gibi görünmektedir.

c- Yasallık ve meşruluk açısından AKP

Yok yasa yap yasa mantığının, her türlü hukuksal yaklaşım bir yana bırakılarak, Avrupa birliğine uyum sağlama sözde gerekçesiyle, en çok AKP döneminde geçerli olduğu açıktır. Üzerinde yeterli bir biçimde tartışılmaksızın aşırı bir acele ile çıkarılan yasalar ile değiştirilen yasa maddelerinin, bürokratları ve yargı organlarını büyük zorluklara ittikleri hatta bazen çıkmaza soktukları, yaşanan bir gerçektir.

Yirmi yıla yakın bir sürede, en yetkin Türk ceza hukukçularınca hazırlanan ceza yasası taslağının bir yana bırakılarak, iki kişi tarafından yaklaşık yedi ay içinde çiziktirilen bir taslağın yasalaştırılması, yasallığa saygısızlığın en belirgin örneği olarak mutlaka anılmalıdır. Kendi siyasal kadro mensuplarını aklamak amacı ile çıkarılan mali af yasaları ise yasallık ilkesini yerle bir eden girişimlerdir; böylece yasaların en önemli özelliği olan genellik ve nesnellik paramparça edilmiştir. Ülkemizde hukuk, kimilerine bazen uygulanan, bazen uygulanmayan, kimilerine ise farklı uygulanan bir keyfilik ve ayrımcılık aracı derekesine düşürülmüştür. Bu gerçekler ışığında AKP'nin, siyasal otoritenin en önemli dayanağını oluşturan YASALLIĞI, kolaylıkla düzeltilemez ölçüde tahrip ettiği, rahatça söylenmelidir.

Öncelikle AKP, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel normu ile kavgalıdır. Hedefi, tanrı egemenliğini yeniden güncelleştirmek olduğu için halk egemenliğine, onu

¹⁷ Dilimize küreselleşme diye çevrilen globalizasyon sözcüğü dil ve anlam bilimsel açıdan mutlaka küreselleştirme olarak aktarılmalıdır. Çünkü küreselleşme sonuç, küreselleştirme ise nedenidir. Hiçbir toplum ya da toplumsal kesim kendiliğinden küreselleşmez, küreselleştirilir. Daha ayrıntılı çözümler için bkz. Coşkun San: "Yabancılaştırma ve Yabancılaşma", *Anne İdaresi Dergisi*, cilt 36, sayı 3, 2003 Ankara ,s.1-7

sağlayan en önemli ilke olan laikliğe ve dolayısıyla çağdaş demokrasiye karşı bir konumda bulunmaktadır. Bu konumunu, söylem ve eylemleriyle, zaman zaman *takkiye* yöntemine başvurarak yani taktik molalar vererek, yaklaşık dört yıldır korumakta ve sürdürmektedir. Sözde temsil ettiği halkı en ağır¹⁸ bir biçimde azarlamakta ve aşağılamaktadır. Bütün burada anılan ve çoklukları nedeni ile sayılamayan taktik ve davranışlar, AKP'nin siyasal meşruluğunu yitirdiğinin açık kanıtlarıdır.

Halkın geniş kesimlerinin de bu sonuca varmaya başladığının ilk önemli işaretleri, son günlerde alınmaya başlamıştır. Yurttaşların büyük çoğunluğunun yakın bir gelecekte AKP'nin meşruluğunu tümüyle yitirdiği inancına varmaları, kesinlikle sürpriz sayılmamalıdır.

d- Ara değerlendirmesi

Adalet ve Kalkınma Partisinin yaklaşık dört yıllık iktidarı süresince tanrı egemenliğine dayalı bir devlet hedeflediği gerçeği birçok kez kanıtlanmıştır. Demokratik hukuk devletinin en önemli aracı olan yasallığı, yasaya karşı hile (hile-i şeriye) yöntemiyle yıkmaya çalıştıkları, siyasal otoritenin en belirgin dayanağı olan meşruluğu takkiye taktikleriyle dinsel meşruluğa dönüştürmeye çabaladıkları, duyum organları dumura uğramamış bireylerce açıkça algılanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kadroları, demokratik herhangi bir ülkede görülmemiş duyulmadık biçimde, AKP militan ve yandaşlarınca doldurulmaktadır. Demokratik bir seçim değil, bir ihtilal ya da darbe yapılmışçasına değişikliklere gidilmekte, yasaya karşı hile yöntemiyle vekalet kurumu kötüye kullanılmakta, böylece sanki “dar-ül harp” “dar-ül İslam” a dönüştürülmektedir.

SONUÇ

Adalet ve Kalkınma Partisinin dört yıla yakın söylem ve özellikle eylemleri, nicelikleri bir yana niteliksel açıdan çözümlendiğinde ortaya çıkan gerçek şöyle özetlenebilir:

Siyasal otoritenin en önemli dayanakları olan yasallık ve meşruluk, tıpkı demokratik diğer kurumlar gibi şeriat devleti kurma yolunda kötüye kullanılmaktadır.

¹⁸ Ne Osmanlı Devletinin son dönemlerinde ne de Cumhuriyet Türkiye'sinin herhangi bir döneminde görüldüğü biçimde halk küfürlü hakaretlere uğratılmaktadır. “Şeyini şey ettiğiminin şeyi”, “anani al da git”, “askerlik yan gelip yatma yeri değildir” gibi siyasal zarafet ne kelime, tekrarlanması bile insanı kulaklarına kadar kızartması gereken üslupsuzluk ortalıkta kol gezmektedir.

Böylece, Özal döneminde başlatılan hukuk devleti yasallığının zayıflatılması ve büyük ölçüde etkisiz hale getirilmesi hedefine ulaşılmıştır. Bunun sonucunda hukuk ve yargıya güven ve saygı en alt düzeye düşürülmüştür. AKP'nin yalnızca ulusal değil, uluslararası yargı organları ile de kavgalı olduğu, elinde olanak bulursa, onların yerine ulemayı görevlendireceği ayan beyan görülmektedir.

AKP, sözde temsil ettiği yurttaşlarla da çekişme içindedir. Yurttaşların da insanca yaşayabilmesi için gerekli neredeyse hiçbir önlemi almamıştır.

Devletin ve anayasanın temel normunun önemli niteliklerinden biri olan sosyal devlet ilkesi onarılmaz bir biçimde çökertilmiş, sağlık ve eğitim hakkı gibi en temel sosyal haklar parayla satın alınması gereken piyasa metası haline dönüştürülmüştür. Tüm kaynaklar militanların ve yandaşların gönencine yönlendirilmiştir. Ayrıca yurttaşlar, kimi yakası açılmadık küfürler eşliğinde aşağılanmaktadır. Bu tutum belki de AKP'nin artık halkı aldatma gereksinimi içinde olmadığını bir belirtisi olarak yorumlanabilir. Böylece AKP, halkın önemli bir kesiminin gözünde meşruluğunu yitirmiştir. Özet olarak AKP ve lider kadrosu yaklaşık dört yıl içinde salam taktiği yoluyla bir sivil darbe gerçekleştirme amacında olduklarını kolay kolay yadsınamaz bir biçimde ortaya koymuşlardır. Bilindiği gibi sivil darbe, askeri darbeden farklı olarak köklü kimi siyasal değişiklikleri istikrarlı ve sürekli bir biçimde gerçekleştiren darbe türüdür. Ve bu darbe türü genellikle askeri bir darbe ile son bulur.

Ülkemizde henüz emekleme döneminde olan ve kendini koruyacak toplumsal sınıflardan yoksun bulunan demokrasinin geleceği açısından, sivil darbeci AKP'nin bir askeri darbe değil, seçmenlerin oyu ile iktidardan uzaklaştırılması, demokrasiye inanmış tüm bireylerin beklentisi olmalıdır.

Nasıl ki, demokratik süreçlerin demokrasiyi ortadan kaldırma amacıyla kullanılmaması gerekirse, demokrasinin de, belli bir emekleme döneminden sonra, demokratik olmayan yollarla yeniden oluşturulmasına kalkışılmamalıdır. Çünkü demokrasi kırılğan bir rejimdir ve gelişebilmek için özgürlük ile eşitliğin atbaşı gittiği bir ortama gereksinim duyar.